

УДК 347.191.4

В. І. ПАВЛОВ
О. В. ГІСЮК

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто корпоративні права держави, механізми управління державними корпоративними правами, принципи, завдання та проблеми управління.

The article deals with the corporate law of the State management mechanism of state corporate rights, principles, objectives and problem management.

Ключові слова: корпоративні права, акціонерне товариство, корпоративне управління, корпоративне законодавство, держава.

На сьогодні основні положення щодо управління корпоративними правами держави законодавчо урегульовані, але механізми управління недостатньо ефективні. Це зумовлено особливостями проведення процесів корпоратизації, приватизації та становлення національної моделі корпоративного управління.

За період незалежності України проблемам розвитку корпоративного управління присвячено чимало наукових праць вітчизняних фахівців, зокрема: В. Базилевича, І. Бондар, З. Варналія, В. Вергуна, О. Вакульчик, А. Гальчинського, В. Гейця, Є. Григоренка, О. Грішнєвої, В. Євтушевського, Ю. Єханурова, П. Єценка, А. Заді, Д. Задихайло, Ю. Лупенка, В. Мандибури, І. Малого, М. Маліка, В. Шелудько та інших.

Метою статті є дослідження механізму управління корпоративними правами держави.

Відповідно до визначеної мети, передбачається вирішення таких завдань: розглянути визначення вітчизняних дослідників поняття “державні корпоративні

© Павлов В.І. – д.е.н., професор Національного університету водного господарства та природокористування;

© Гісюк О. В. - асистент Національного університету водного господарства та природокористування

права”; уточнити цілі, завдання та основні проблеми управління державними корпоративними правами; виявити особливості механізмів управління державними корпоративними правами.

Визначення поняття “управління державними корпоративними правами” в повному обсязі відсутнє як на законодавчому рівні, так і в науково-теоретичній літературі, що зумовлює різні підходи до трактування цього явища.

Українські спеціалісти із корпоративного права визначають державні корпоративні права як: – акції, частки в статутному фонді господарських товариств, що належать державі [9];

– специфічний вид прав, які не можна віднести однозначно ні до зобов’язальних, ні до речових прав [8];

– суб’єктивні права засновника (учасника) господарського товариства, що виникають унаслідок створення останнього і являють собою комплекс правомочностей управлінського та майнового характеру [8].

У зв’язку з тим, що держава є головним учасником (акціонером) в управлінні корпоративними правами, ці процеси повинні регулюватися лише законодавством та мати чітке визначення поняття “державні корпоративні права” на законодавчому рівні. Але в українському законодавстві однозначного визначення немає. Так, наприклад, відповідно до Цивільного кодексу України, корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, вони включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) конкретної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону.

Господарський кодекс України дає таке визначення: корпоративних прав – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, вони включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) конкретної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [1].

Визначення корпоративних прав держави також наводяться у Законах України “Про акціонерні товариства”, Постанові Кабінету Міністрів України “Про затвердження основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави”.

Управління державними корпоративними правами, незважаючи на всю різноплановість, означає вплив на діяльність відповідних суб'єктів господарювання й воно пов'язане з необхідністю дотримання балансу інтересів суб'єктів корпоративних відносин і має враховувати інтереси зацікавлених осіб. Відповідно, цей баланс інтересів досягається за допомогою нормативно-правових норм, на основі яких функціонує правовий механізм управління державними корпоративними правами. Формування нормативно-правових засад управління державними корпоративними правами безпосередньо відображає тенденції розвитку політичних та економічних ідей, державної політики щодо управління об'єктами державної власності та визначає подальший розвиток самого управління державними корпоративними правами [3].

На сьогодні державний сектор визначається як коло товариств державної та комунальної власності та як коло об'єктів і підприємств із закріпленою часткою державного майна менше 50%. В Україні їх поширення зумовлене здійсненням процесів реформування власності. Так, найбільшим власником корпоративних прав є держава, яка має досить значний корпоративний портфель [4]. Однак ефективність системи управління державними корпоративними правами залежить від організації її роботи та від дієвості відповідних правових механізмів. Тому подальший шлях розвитку економіки України вимагає визначення моделі поєднання ринкових принципів розвитку і пріоритетів соціальної справедливості та зумовляє необхідність розроблення сучасної системи стратегічного планування, оптимізації системи програмних документів, існуючих на даний час в Україні [2].

Специфіка управління акціонерними товариствами з державною часткою пов'язана із розміром пакета акцій, який належить державі, тобто від розміру пакета акцій пропорційно залежать владні повноваження при управлінні

[3]. Таким чином, акціонерні товариства з контрольним пакетом акцій, які належить державі – це найбільш ефективна форма узгодження приватних, групових і державних економічних інтересів.

При вирішенні питань ефективності управління державними корпоративними правами держава повинна реалізувати такі цілі:

- забезпечувати ефективне управління корпоративними правами,
- стимулювати інвестиційні шляхи розвитку державного корпоративного сектору економіки;
- здійснювати управління корпоративним сектором у межах переважно реалізації соціальних функцій,
- підвищити роль господарських товариств з державною часткою у вирішенні нагальних соціальних потреб;
- забезпечити стабільність і передбачуваність управління державними корпоративними правами.

Для цього необхідно запровадити системний підхід до управління державними корпоративними правами, який би забезпечував підвищення ефективності використання державного майна. Крім того, на всіх стадіях формування цілей і стратегії управління існує зворотній зв'язок організації корпоративного управління, що призводить до різностороннього розвитку управлінської структури [2].

Вищезазначені цілі враховують специфіку державної власності та специфічні функції держави. Корпоративна власність спрямована на об'єднання прибутків шляхом підприємницької діяльності, заснованої на отриманому при цьому корпоративному капіталі. Державна власність, за умови її входження до корпоративного капіталу, не може звільнитися від завдань, обумовлених соціальною функцією держави – забезпечення суспільних потреб. Тому управління державними корпоративними правами може призвести до неузгодженості між цілями і мотивами держави у корпораціях та мотивами її власників, оскільки передбачає різні механізми управління.

Сукупність механізмів утворює систему управління державними корпоративними правами. Від того, яким чином реалізуються механізми корпоративного управління, залежить ефективність системи управління в цілому [5]

Проблеми управління державними корпоративними правами обумовлені особливістю становлення національної моделі корпоративного управління та впливають на ефективність організаційно-управлінського механізму державних корпоративних прав. Механізми корпоративного управління умовно можна об'єднати у дві основні групи: внутрішні – організаційно-управлінський механізм, та зовнішні – організаційно-економічний механізм. Зовнішні механізми мають загальний характер для всіх акціонерних товариств.

Внутрішні механізми враховують специфіку кожного конкретного акціонерного товариства. Від того, яким чином реалізуються механізми корпоративного управління, залежить їх ефективність. При цьому реалізація внутрішніх механізмів визначає роботу окремих акціонерних товариств, а реалізація зовнішніх механізмів є підсумком діяльності корпоративного сектора економіки в цілому в країні.

Вищезазначені механізми корпоративного управління створюють правове поле для визначення повноважень, прав і відповідальності різних учасників корпорації й регулюють їх взаємовідносини. Особливостями управління акціонерними товариствами, в статутних фондах яких є державний пакет акцій, є те, що держава як особливий суб'єкт права використовує представництво для реалізації своїх прав. Представництво держави в корпоративних відносинах здійснюється через взаємодію цілої системи державних органів – законодавчих і виконавчих. Забезпечення ефективного використання державного майна і впровадження прозорого та раціонального механізму реалізації державою своїх прав власника стають домінуючими функціями головного приватизаційного відомства країни – Фонду державного майна України [9].

Таким чином, механізм управління державним сектором економіки виявляється через взаємодію між міністерствами як суб'єктами управління державним сектором і товариствами, які до нього відносяться, і такий механізм залежить від організаційно-правової форми державних товариств. На особливу увагу заслуговують питання управління державними корпоративними правами, оскільки державний сектор економіки включає у свою структуру акціонерні товариства з державною часткою в статутному фонді.

Управлінський вплив держава справляє через органи виконавчої влади шляхом приватизації, передачі в довірче управління, передачі в оренду, встановлення завдань державним товариствам, участі в органах управління акціонерних товариств, внесення майна до статутного фонду господарських товариств, передачі в господарське ведення та оперативне управління. Пряме управління здійснюється щодо таких казенних товариств і таких, пакети акцій яких належать державі.

Актуальною на сьогодні залишається проблема вдосконалення вищезазначених механізмів управління державними корпоративними правами з метою підвищення ефективності корпоративного управління товариствами, яке для України набуває особливого значення, оскільки корпоративний сектор економіки формує основу сучасної ринкової економіки і визначає її конкурентоспроможність.

Для оцінювання економічного потенціалу державної власності і виявлення її функціональної ролі велике значення мають кількісні показники, що фіксують масштаби прямої державної участі в підприємницькій діяльності. Серед найчастіше використовуваних – частка ВВП, яка формується в державному секторі; відсоток державних активів у загальній сумі сукупних (матеріальних і фінансових) активів корпорацій; частка держави у виробництві умовно-чистої продукції; питома вага державних інвестицій в промисловість та інфраструктуру, а також в основний капітал не сільськогосподарських галузей; частка держави у валовому нагромадженні основного капіталу тощо. Кожен з них характеризує специфічний аспект рівня розвитку державної власності, відповідно, динамічний ряд для кожного з цих індикаторів базується по-різному. В результаті складається ряд змінних показників, що в сукупності дають динамічну картину явища [8].

Методика оцінки ефективності діяльності державних корпорацій, як і більшість методів оцінки інших суб'єктів господарювання, базується, переважно, на економічних показниках.

Економічні характеристики не завжди відображають повною мірою ступінь відповідності результатів роботи суб'єкта господарювання поставленим задачам й не можуть

бути надійним індикатором діяльності підприємства. В більшій мірі це стосується підприємств державного корпоративного сектора, де, зокрема, прибутковість, рентабельність, строк окупності інвестицій не завжди є актуальними для держави як акціонера.

Державне регулювання у сфері корпоративних відносин потребує:

- чіткого визначення та розмежування повноважень органів державного управління у галузі корпоративного управління;

- посилення державного контролю за дотриманням акціонерними товариствами та професійними учасниками фондового ринку прав акціонерів;

- визначення та оприлюднення державної політики щодо підприємств з державними частками (закріплення за державою пакетів акцій цих підприємств, їх відчуження, управління підприємствами), яка впливає на корпоративне управління;

- підвищення ефективності управління державними корпоративними правами;

- підвищення кваліфікації державних службовців у галузі корпоративного управління.

Важливими чинниками ефективного розвитку вітчизняного корпоративного сектора є вдосконалення політики державного стимулювання діяльності корпорацій; державне стимулювання утворення акціонерних товариств з малою чисельністю власників і працюючих за класичним типом, який ґрунтується не на перерозподілі існуючих фондів, а на акумуляції капіталів; введення у практику стимулювання економічної діяльності корпорацій через диференціацію податку на додану вартість; встановлення знижених ставок податку на додану вартість для підприємств, що освоюють імпортозамінюючу продукцію.

Держава, навіть не будучи акціонером, але виступаючи регулятором корпоративних відносин, зберігає щодо українських корпорацій дієві механізми перерозподілу капіталу, використовуючи для цього систему оподаткування, ліцензування, контролю та інші засоби впливу. Втім, на сьогодні залишається неформованою прийнятна і виважена

політика щодо реалізації завдань регуляторної діяльності держави в корпоративному секторі економіки.

Отже, удосконалення механізмів управління державними корпоративними правами безпосередньо пов'язане із визначенням оптимальних критеріїв оцінювання ефективності управління державними корпоративними правами, як і державного підприємництва в цілому. Але при виборі стратегії підвищення ефективності функціонування вітчизняних товариств з державною часткою необхідно враховувати особливості формування національної моделі корпоративного управління. При цьому слід враховувати вітчизняні особливості формування корпоративного сектора економіки. По-перше, формування корпоративних структур в Україні зумовлено приватизацією державних товариств, головними складовими якої є роздержавлення, демонополізація та корпоратизація. По-друге, основною метою структурної перебудови економіки було вирішення комплексу завдань формування засад ринкової економіки. Необхідно враховувати зв'язок між потребою у вдосконаленні механізмів управління державними корпоративними правами з метою підвищення ефективності корпоративного управління товариствами в цілому.

Подальший розвиток корпоративних відносин в Україні повинен відбуватися на основі загальноприйнятих принципів ефективного корпоративного управління з урахуванням світового досвіду та особливостей України. Формування системи корпоративного управління України в сучасних умовах економічного розвитку повинно визначатися потребами створення необхідних передумов для втілення загального принципу управління корпораціями - розмежування власності і управління. Однак, механізми та конкретні інструменти впливу держави на цей процес мають відповідати особливостям структурної моделі корпоративного управління, що вже визначилися в Україні.

Бібліографія

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 21–22.

2. **Економіка України: макропроблеми розвитку: Колективна монографія** / Відп. ред. В.Ф. Беседін, А.С. Музиченко. – К.: НДЕІ, 2008. – 328 с.

3. **Жадан І. О. Концептуальне забезпечення управління державними корпоративними правами** / І.О. Жадан // Економіка України. – 2003. – № 7. – С. 47–51.

4. **Закон України “Про акціонерні товариства”** від 17.09.2008 р. № 514-VI / Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 3. – С. 150.

5. **Корпоративне управління: підручник** / М. П. Мальська, Н. А. Мандюк, Ю. С. Занько. – К.: Знання, 2012. – 348 с.

6. **Педько А.Б. Власність, контроль і конфлікт інтересів в акціонерному товаристві.** – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 325 с.

7. **Реформування відносин власності в Україні: Монографія** / Під ред. О.Ю. Рудченка, С.Ю. Ледомської – К.: КФ ДП НДЕІ Мінекономіки та з питань європейської інтеграції, 2004. – 502 с.

8. **Тараш А.І. Економічний аспект управління державною акціонерною власністю** // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 11. – С. 21–34.

Рецензент: д.е.н., професор Гринчуцький В.І.

УДК 338.2

В. М. ГУС

ОСОБЛИВОСТІ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА ТА ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ

У статті розкрито класифікацію витрат для підприємств лісового господарства, їх формування, вплив на господарську діяльність та наведені основні пріоритети розвитку галузі.

The article deals with the classification of costs for forestry enterprises, their formation, the impact on economic activity and are the main priorities for the industry.

Ключові слова: лісогосподарське виробництво, витрати виробництва, лісове господарство.